

ULOGA STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA U EKONOMIJI ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU

Akademik prof. dr. Mladen Bodirola
Stevan Petković, MA
Gordana Erić-Bodirola, MA
Internacionalni univerzitet Travnik
e-mail: stevan74petkovic@gmail.com

Sažetak: Jedan od ključnih instrumenata u procesu reformi zemalja Jugoistočne Evrope jesu strane direktne investicije (SDI). Priliv stranih direktnih investicija, njihova dinamika i struktura zavisili su od toga u kojoj mjeri su zemlje Jugoistočne Evrope uspjele da sprovedu reforme orijentisane ka tržišnoj privredi, restrukturiranju i privatizaciji preduzeća, postizanju makroekonomske stabilnosti i pozitivnih stopa rasta.

SDI su razvojna šansa zemalja u tranziciji i najbolji put ka dugoročnom povećanju proizvodnje. One mogu pokrenuti proizvodnju, te povećati zaposlenost i životni standard stanovništva. SDI privlače novu i naprednu tehnologiju, know-how, te pružaju mogućnost pristupa mreži međunarodne proizvodnje i trgovine. Takođe, SDI su najbolji izvor za finansiranje platnobilansnog deficita, s obzirom na to da ne stvaraju obaveze prema inostranstvu. Ovo je i razlog zbog kojeg tranzicione ekonomije, koje sve odreda imaju platnobilanski deficit, stalno poboljšavaju uslove za privlačenje SDI.

Pored trendova SDI u regionu Jugoistočne Evrope, u radu ćemo se posebno osvrnuti na Bosnu i Hercegovinu, biće analizirana struktura, iznosi i priliv SDI koje su posljednjih godina stigle u Bosnu i Hercegovinu. Takođe, biće riječi i o tome šta Bosna i Hercegovina, kao država, treba da uradi na boljoj promociji i stvaranju povoljnijih uslova u svom poslovnom okruženju, kako bi bila u mogućnosti da privuče što više stranih investicija.

Ključne riječi: strane direktne investicije, Jugoistočna Evropa, zemlje u tranziciji, Bosna i Hercegovina

THE ROLE OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN SOUTH EAST EUROPE'S ECONOMIES WITH A SPECIAL FOCUS ON BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: Foreign direct investments (FDI) are one of the key instruments in reform processes in the countries of Southeast Europe. Inflow, dynamics and structure of the direct foreign investments depended on the extent to which the countries of Southeast Europe were successful in implementing reforms aimed at market economy, company restructuring and privatization, and achievement of macroeconomic stability and positive growth rates.

FDI are a development opportunity for transition countries and best way towards long-term production growth. They can boost production, increase employment and upgrade the living standard of population. FDI attract new and advanced technology and know-how, and enable access to the international production and trade network. Also, FDI are the best source of financing of balance of payments deficit, since they create no foreign liabilities. This is also a reason for which the transition economies, of which all have a balance of payments deficit, are constantly improving conditions for attracting FDI.

Among the trends in FDI in the SEE region, this paper will give a special overview of FDI in Bosnia and Herzegovina, analyzing the structure and amount of FDI inflows in recent years. There will also be discussion about what Bosnia and Herzegovina as a state needs to do on better promotion and creation of favorable conditions in its business environment, in order to be able to attract more foreign investment.

Keywords: foreign direct investment (FDI), SEE countries, transition countries, Bosnia and Herzegovina

1. UVOD

Većina zemalja danas direktna strana ulaganja smatra važnim kanalom za aktiviranje vlastitih potencijala neophodnih za razvitak. Čak su i zemlje u razvoju, koje su dugo vremena bile oprezne i izostavljene iz sudjelovanja u međunarodnim operacijama, početkom 1990-ih liberalizovali režime i politike privlačenja inostranih ulaganja.

Opšta liberalizacija režima SDI dramatično je izmijenila ekonomsko-političku sliku svijeta, donijela je drastično smanjenje, gotovo nestanak pojave nacionalizacije, opšte prihvaćen trend privatizacije, reviziju dosadašnjih režima zaštite intelektualnog vlasništva, usvajanja opštih pravila zaštite slobodne konkurencije, itd.

Generalno, promjene u režimima SDI danas su samo dio šire reforme privreda zemalja u razvoju, uključujući sve veću deregulaciju, snažnije otvaranje ekonomije spoljnoj trgovini, veći naglasak na razvojnu strategiju i dostizanje međunarodne konkurentnosti.

Tranzicija ekonomskog i političkog sistema postavila se kao preduslov za asimilaciju ovih zemalja u svjetsku privredu. Pokretanje razvoja u ovim zemljama predstavlja smanjenje duga, zatim dodatni svjež inostrani kapital, povećanje domaće štednje i efikasnije korišćenje akumulacije.

2. PRIVLAČENJE INOSTRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA U ZEMLJAMA U TRANZICIJI

Zemlje u tranziciji su motivisane i zainteresovane za strane direktne investicije iz više razloga. Prije svega, ekonomijama u tranziciji strane direktne investicije pružaju mogućnost obezbjeđivanja dopunskih novčanih akumulacija, koje, zbog deficita u bilansu plaćanja ovih zemalja, ne mogu i ne treba da budu obezbjeđivane inostranim zaduživanjima. Podizanje novih kredita ne daje garanciju da će oni biti efikasno i rentabilno iskorišćeni u okvirima nacionalne ekonomije. S druge strane, inostrani investitor je direktno zainteresovan za efikasno i rentabilno iskorišćavanje uloženog kapitala, jer, od toga zavisi veličina profita koji će sam ostvariti. Inostrani investitor usmjerava svoj kapital u područja gdje zemlja –domaćin ima komparativne prednosti, čime pridonosi uveličavanju ukupnog nivoa produktivnosti zemlje – domaćina, potiče ekonomski rast i stvara mogućnost konkurentnosti izvoznih roba na svjetskom tržištu. Zato se u tranzicijskim zemljama daje prednost stranim direktnim investicijama umjesto novim zaduženjima u inostranstvu.

Strane direktne investicije obezbjeđuju uvođenje i razvoj nove tehnologije u zemlji – domaćinu, te prenose znanja i iskustva iz inostranstva, donose nova tržišna iskustva i tehnike prodaje putem privlačenja kapitala velikih korporacija. To dovodi do povećanja međunarodnog boniteta zemlje domaćina, a sve to, ukupno, pojačava njene pozicije u odnosima sa razvijenim zemljama i pri nastupu na međunarodnom tržištu kapitala.

Takođe, prisutnost inostranih firmi na domaćem tržištu dovodi do uvećanja konkurencije, što, s druge strane, vodi ka pojačanju preduzetničkog duha drugih firmi, a u želji da održe i pojačaju svoju poziciju na tržištu. I strani investitori imaju svoje razloge za ulaganje u zemlje tranzicije:

Osnovni motiv stranih investitora za ulaganje svog kapitala u zemlje tranzicije je dobijanje pristupa novim tržištima za plasman vlastite proizvodnje, poslije čega dolazi iskorišćavanje dobijene prednosti, to jest stvaranje oligopolističke strukture tržišta. Naime, želja za sticanjem dominantne pozicije na tržištu, s namjerom ostvaranja dugoročnog profita je vrlo jak motiv inostranim investitorima za ulaganje svog kapitala u ekonomije zemalja u tranziciji.

Drugo, sam proces privatizacije koji se dešava u svim zemljama u tranziciji je jaka motivirajuća činjenica stranim investitorima. Investirajući svoj kapital u već postojećem preduzeću, strani investitori maksimiziraju svoj profit izbjegavajući početne poteškoće i troškove rada koji bi proizašli iz formiranja novog preduzeća, s jedne strane, a s druge – preko investiranja u već postojećem preduzeću, oni nasljeđuju i cijelu mrežu kanala za obezbjeđivanje potrebnim sirovinama kao i distributivnu mrežu plasmana gotovih proizvoda na tržištu.

Ovi faktori pružaju stranim investitorima da izvjesnu sigurnost u sticanju pozicija na tržištu zemlje – domaćina, što ih dodatno motivise da investiraju svoj kapital u ekonomiji tranzicije.

Ali i pored svega prethodno navedenog, strani investitori, ipak, nisu u pretjeranoj mjeri zainteresovani da investiraju u zemljama tranzicije, i to prije svega radi nestabilnosti njihovog ekonomskog, političkog i pravnog sistema. Faktori koji negativno utiču na odluke o investiranju i koji su ujedno i faktori koji jednu zemlju čine neprivlačnom za ulaganje jesu: nestabilna politička situacija, korupcija, prekomplikovane administrativne procedure, neefikasno pravosuđe, nerijšeni imovinsko-pravni odnosi, nedovoljno razvijena infrastruktura i sl. Stoga nacionalne vlade zemalja u tranziciji treba da učine napore na stvaranju što povoljnijeg i uređenijeg poslovnog ambijenta, koji će njihove zemlje činiti privlačnim za ulaganje, kako bi na taj način iskoristile sve pozitivne efekte koje strana ulaganja nose sa sobom.

3. TRENDovi KRETANJA SDI U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Političke promjene u zemljama Jugoistočne Evrope poslednjih par godina dio su širih procesa reformi, što je u uskoj vezi se naporima pristupanja Evropskoj uniji. Jedna od karakteristika promjena je i pokušaj da se ubrza proces privatizacije preostalih društvenih preduzeća ili uvedu stimulatívne poreske stope.

Najveći strani investitori u zemljama Jugoistočne Evrope su tradicionalno, geografski bliske, zemlje Evropske unije, a novi investitori koji se pojavljuju na globalnoj investicionoj sceni (Kina, Rusija, itd.), ako se izuzmu geopolitički motivisana ulaganja, su neznatno prisutni, odnosno u fazi ispitivanja investicionih potencijala JIE.

U današnje vrijeme je uočljivo da se u regionu JIE, kroz plasman investicija, oduvijek nastojao plasirati i politički uticaj. U prilog tome, možemo navesti ruska investiranja u energetiku Bugarske, Srbije i BiH (tačnije Republike Srpske), mađarska ulaganja u Transilvaniju itd.

Iako su danas sve zemlje JIE za liberalni tretman i podršku ulaska SDI u svoje privrede, na planu kreiranja privlačnog okruženja za SDI nije sasvim dovoljno učinjeno. Jedan od ključnih faktora za privlačenje stranih investicija, smanjenje cijene rada, dobrim dijelom je izgubio na značaju, jer se sve više cijeni kvalitet proizvodnih procesa, manji stepen korupcije i sigurniji ambijent za investiranje bez puno rizika. U ovom kontekstu značajno je istaći i da su velika javna preduzeća u većini zemalja JIE još u državnom vlasništvu, neefikasna, trom, nefleksibilna i bez odgovarajuće korporativne kulture. Njihov menadžment čine povjerenici pojedinih partija, čiji je glavni zadatak realizacija partijskih direktiva u onom smjeru koji propisuje određena politička garnitura. O privatizaciji i neefikasnom poslovanju ovih preduzeća vode se brojne rasprave, ali značajni konkretni pomaci u većini slučajeva nisu učinjeni.

Prije početka finansijske i ekonomske krize, zemlje Jugoistočne Evrope ostvarile su značajan napredak u privlačenju stranih direktnih investicija, što je rezultovalo i povećanjem priliva SDI od 2001. do 2008. godine sa 2,1 milijardu US\$ na 13,3 milijarde US\$. Talas SDI, poslije 2006. godine, bio je uglavnom zbog ekonomskog oporavka zemalja JIE, bolje investicione klime, i početka pregovora sa Evropskom unijom. Pored toga, relativno niski troškovi radne snage, lak pristup evropskim tržištima, kao i privatizacija preostalih državnih preduzeća, dali su nov podsticaj za SDI.

Pozitivan trend se naglo okrenuo u 2009. godini, kada su zemlje JIE zabilježile pad priliva SDI od 35%, ali i još veći pad u 2010. godini od 46%. U ovom periodu, mnogi investicioni projekti su otkazani ili je odložena njihova realizacija. Hrvatska je najviše bila pogođena ovakvim negativnim trendom, obzirom da je naglo došlo do povlačenja stranog kapitala u matične zemlje. Smanjenje SDI u ovom periodu krize, znatno je pogodilo i Makedoniju, dok je npr. Albanija zadržala dotadašnji trend, i to uglavnom zbog pozitivnog poslovnog okruženja i privatizacije državnih preduzeća.

Na smanjenje SDI u zemljama JIE, najviše je uticala ekonomska kriza koja je oštro pogodila zemlje Evropske unije, koje su ujedno i najveći investitori na ovim prostorima. Negativni efekti krize su se posljedično prelili i na zemlje JIE. Takođe, jedan od problema je bio i u tome što investicije u JIE nisu bile diverzifikovane, već koncentrisane uglavnom na finansijski sektor i sektor trgovine.

Tabela 1. Priliv SDI u zemljama JIE u periodu 2007-2012
(u milionima \$)

Zemlja	Priliv SDI					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Albanija	659	974	996	1.051	1.036	957
Bosna i Hercegovina	1.818	1.025	149	324	380	633
Hrvatska	5.041	6.220	3.339	432	1.502	1.251
Srbija	3.439	2.955	1.959	1.329	2.709	352
Crna Gora	934	960	1.527	760	558	610
Makedonija	693	586	201	212	468	135

Izvor: World Investment Report 2013, UNCTAD

Tabela 2. OdlivSDI u zemljama JIEu periodu 2007-2012
(u milionima \$)

Zemlja	Odliv SDI					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Albanija	24	81	36	6	42	23
Bosna i Hercegovina	65	39	-95	78	2	36
Hrvatska	295	1.421	1.233	-146	30	-99
Srbija	947	283	52	189	170	54
Crna Gora	157	108	46	29	17	27
Makedonija	-1	-14	11	2	0	-8

Izvor: World Investment Report 2013, UNCTAD

U 2012. godini strana ulaganja na globalnom nivou smanjena su za 18%, a najveći pad priliva stranih direktnih investicija zabilježen u Evropskoj uniji (-41.5%). U zemljama Jugoistočne Evrope, iznos SDI u 2012. je gotovo prepolovljen, što je prije svega posljedica smanjenja investicija iz zemalja Evropske unije, koje se još uvijek suočavaju sa posljedicama ekonomske krize. UNCTAD predviđa da bi tokovi stranih direktnih investicija u naredne dvije godine mogli imati pozitivan trend.

Prema podacima UNCTAD-a¹² objavljenim u njegovom godišnjem izvještaju “*World Investment Report 2013*”, priliv stranih direktnih investicija u 2012. godini iznosio je 1.351 milijardi američkih dolara. U odnosu na 2011. godinu, priliv je smanjen skoro za petinu (-18,2%), pri čemu u razvijenim zemljama za 31,6%, u zemljama u razvoju za 4,4%, a u zemljama u tranziciji za 9,3%. Među regionima, najveći pad priliva imali su Evropska unija (-41,5%) i Jugoistočna Evropa (-41,2%), što je i logična posljedica ekonomske krize u ovim zemljama. Najveći priliv SDI u 2012. godini, imali su SAD, 167,6 milijardi dolara (-26,1%), Kina 121 (-2,3%), Hong Kong 74,6 (-22,4%) i Brazil 65,3 milijarde dolara (-2,1%).

Izvještaj UNCTAD –a obuhvata 214 zemalja svijeta. Od zemalja JIE, po prilivu SDI u 2012. godini, najgore su rangirane Slovenija (145 miliona US\$) i Makedonija (135 miliona US\$), na 152. i 153. mjestu. Srbija je rangirana na 127. mjestu sa 352 miliona US\$. Iznad Srbije su Hrvatska (88. mjesto sa 1.251 milion US \$), Albanija (99. mjesto sa 957 miliona US\$), Bosna i Hercegovina (sa 633 miliona US\$ 113. mjesto), te Crna Gora (sa 609 miliona US\$ 114. mjesto).

Svjestki odliv SDI, prema podacima UNCTAD-ovog “*World Investment Report 2013*”, u 2012. godini iznosio je 1.391 milijardi dolara i smanjen je za 17,1% u odnosu na 2011. godinu. Odliv SDI iz zemalja u razvoju povećan je za 1%, dok je iz razvijenih zemalja smanjen za 23,1%, a iz zemalja u tranziciji za 23,9%. Pad odliva iz Evropske unije iznosio je čak 40%, a iz zemalja Južne i Istočne Evrope 81%.

¹²Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj

Bosna i Hercegovina je rangirana kao 94. zemlja odliva, sa neto iznosom ulaganja u inostranstvo sa 36,5 miliona \$. Srbija je rangirana na 85. mjestu po odlivu sa 54,3 miliona \$, dok su Crna Gora i Albanija na 96. odnosno 98. mjestu sa 27 i 23 miliona dolara, respektivno. Povlačenje investicija iz inostranstva nazad u matičnu zemlju imale su Makedonija (-8 miliona \$), Slovenija (-93,5 US\$) i Hrvatska (-99,4 miliona dolara).

Obrasci ulaganja u jugoistočnoj Evropi imaju tendenciju da odražavaju trendove iz zapadne Evrope od pet ili šest godina ranije. Na primjer, automobilske sektor u jugoistočnoj Evropi ne predstavlja značajan izvor stvaranja novih radnih mjesta iako je u cijeloj zapadnoj i centralnoj Evropi u ovom sektoru stvoreno više radnih mjesta nego u bilo kojem drugom. Dok Turska dobija na značaju kao preferirana lokacija za proizvodnju vozila velikog obima, zemlje regiona JIE su dobro pozicionirane da predstavljaju dio dobavljačkog lanca. Slično tome, u pogledu obnovljive energije – ovaj sektor dosada nije bio značajan izvor novih prilika za zapošljavanje dok u Njemačkoj sektor obnovljive energije zapošljava više radnika od automobilske sektora.

Za period od prethodnih pet godina – *fDi Intelligence* pratila je oko 930 odluka o ulaganju u jugoistočnu Evropu čime je data vrlo jasna indikacija dinamike SDI sa strane potražnje u ovom regionu. Naročito je Zapadni Balkan osigurao nekoliko značajnih ulaganja u 2012. godini – *Higson Group*, kompanija specijalizovana za sportsku odjeću i obuću iz HongKonga, planira da otvori fabriku vrijednosti 4 miliona evra u Žitorađu u Srbiji i izmjesti između 10 i 15% svoje proizvodnje iz Azije, otvarajući pritom 1.500 radnih mjesta do 2014. godine, dok novi projekat kompanije *Draexlmaier* u vrijednosti 30 miliona evra sa 4.000 radnih mjesta u BJR Makedoniji (Kavadarci) za proizvodnju automobilske komponente za Mercedes predstavlja jednu od najznačajnijih odluka o SDI globalno u 2012. godini. Ukupno gledano, među vodećim sektorima sa najjačom dinamikom potražnje SDI u JIE u posljednjih 5 godina bili su tekstil, hrana i duvan, nekretnine, finansijske usluge, obnovljiva energija i poslovne usluge. U prosjeku, ukupno ulaganje po projektu iznosilo je 53,9 miliona američkih dolara, a broj novih radnih mjesta 226. Sa strane tražnje postojalo je znatno više odluka o SDI u sektore tekstila i hrane i pića / poljoprivrede i prerade hrane nego u bilo koje druge sektore. Što se tiče stvaranja radnih mjesta, sektor automobilske komponente doprinio je većem broju novih radnih mjesta nego bilo koji drugi sektor u cijeloj centralnoj i jugoistočnoj Evropi. Međutim, sektorski prikaz toka SDI za čitavu Evropu za 2012. godinu odražava značajan pomak u pravcu usluga i služi kao prethodnica za predviđanje kako će se dinamika na strani tražnje SDI vjerovatno mijenjati i u jugoistočnoj Evropi u predstojećim godinama.

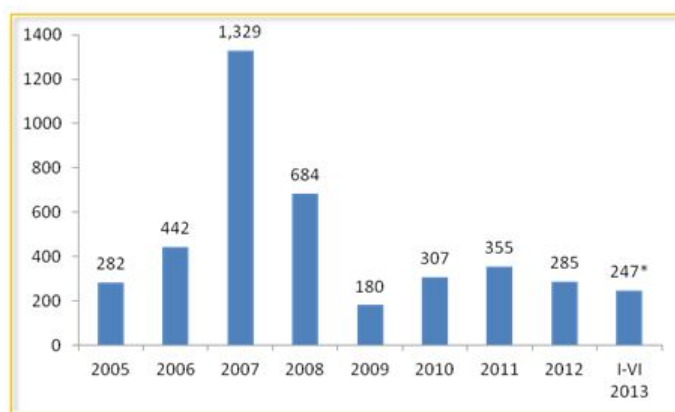
Prema podacima *fDi Intelligence*, iz aprila 2013. godine, informaciono-komunikacione tehnologije skupa sa poslovnim, finansijskim i IT uslugama predstavljaju gotovo polovinu svih odluka o SDI u cijeloj Evropi u 2012. godini, i ta činjenica bi trebala poslužiti zemljama JIE kao rani znak da na vrijeme prilagode investicionu politiku kako bi uspješnije predviđale i reagovala na promjenjivu dinamiku SDI u budućnosti.

4. ANALIZA STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Analize Izvještaja o globalnim tokovima direktnih stranih investicija – “World Investment Report 2013” (UNCTAD) i podataka za BiH potvrđuju da je trend SDI u Bosni i Hercegovini u skladu sa globalnim trendovima stranih ulaganja.

Grafikon1. Tokovi direktnih stranih ulaganja u BiH, po godinama, milioni €

Izvor: Centralna banka BiH,

U 2007. godini Bosna i Hercegovina je, zahvaljujući privatizaciji velikih državnih preduzeća (privatizacija Telekomu RS, Rafinerije nafte Brod), imala priliv SDI od 1,3 milijarde eura, najveći godišnji iznos zabilježen u posljednjih osamnaest godina. U 2008. godini priliv SDI od 684 miliona eura, bez očekivane privatizacije, može se smatrati zadovoljavajućim, naročito ako se uzme u obzir njegova pozitivna struktura (ulaganje u proizvodni sektor i visoko učešće greenfield ulaganja). U 2009. godini, uticaj svjetske ekonomske krize se odrazio na priliv SDI. Ohrabruje postepeno povećanje priliva u prethodnim godinama, ali su vrijednosti još uvijek značajno niže u odnosu na razdoblje prije početka globalne krize. Prema podacima Centralne banke BiH, porast stranih direktnih investicija (SDI) je registrovan u 2010. i 2011. godini. Priliv SDI u 2010. je povećan za 70.5% u odnosu na 2009., sa registrovanim iznosom od 307 miliona eura. Priliv SDI u 2011. je imao vrijednost od 355 miliona eura, što je predstavljalo 2.7% od BDP-a i povećanje od 15.7% u odnosu na 2010. godinu.

Nažalost, i pored obećavajućih procjena, SDI u 2012. su iznosile 285 miliona eura što je predstavljalo smanjenje na 2.2% od BDP ili za 19.6% u odnosu na 2011. godinu. Ukupno stanje direktnih stranih ulaganja na kraju 2012. iznosilo je 5,6 milijardi eura ili 11 milijardi KM, a najveći iznos se i dalje odnosi na Austriju (1,3 milijarde eura ili 2,6 milijardi KM), Srbiju (959 miliona eura ili 1,9 milijardi KM) i Hrvatsku (754 miliona eura ili 1,5 milijardi KM).

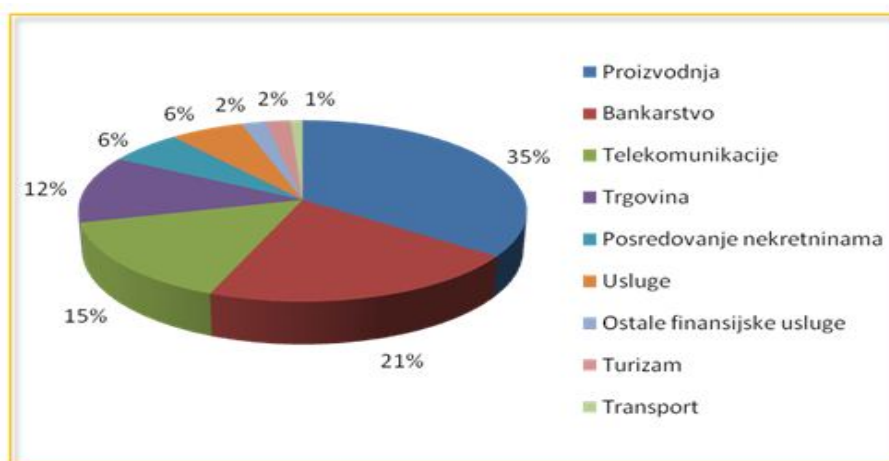
Tabela 3. Struktura SDI u BiH po zemljama investitora (maj 1994 - decembar 2012.)

Zemlja ulagač	Iznos u milionima €
Austrija	1,337
Srbija	959
Hrvatska	754
Slovenija	524
Rusija	471
Njemačka	309
Švajcarska	257
Holandija	168
Turska	149
Luksemburg	139
Ostale zamlje	538
Ukupno za period maj 1994- 2012.	5,6

Izvor: Centralna banka BiH

Najveći dotok stranih direktnih investicija u Bosni i Hercegovini je realizovan kroz proces privatizacije kompanija, odnosno njihovog spajanja i/ili kupovine većinskog paketa akcija (merđžeri i akvizicije). Posmatrajući sektorsku distirbuciju stranih direktnih investicija, najveće investiranje je izvršeno u proizvodnju (35%), bankarstvo (21%), telekomunikacije (15%), te sektor trgovine (12%).

Grafikon 1. Stanje SDI po sektorima, maj 1994 – decembar 2012.

Izvor: Centralna banka BiH

U strukturi direktnih stranih ulaganja u 2012. godini (285 miliona eura ili 558 miliona KM), na vlasnički kapital se odnosi 154 miliona eura (ili 302 miliona KM), na ostali kapital 140

miliona eura (274 miliona KM), dok je iznos zadržanih zarada bio negativan (-9 miliona eura ili -18 miliona KM).¹³

U pogledu geografskog rasporeda priliva ulaganja zabilježena je značajna promjena u 2011. i 2012. godini, obzirom da je najviše ulaganja bilo iz Ruske Federacije. Također, u 2012. je registrovano povećanje iznosa investicija iz Saudijske Arabije i Kuvajta. Rusija kao zemlja najveći investitor u 2012. godini je uložila 78 miliona eura (ili 153 miliona KM), zatim slijede Austrija sa 64 miliona eura (132 miliona KM) i Hrvatska sa 60 miliona eura (118 miliona KM). Istovremeno je kod nekih zemalja, koje su bile veliki ulagači u ranijim godinama, zabilježeno smanjenje ulaganja.

Najznačajniji udio stranih investicija u 2012. godini je registrovan u proizvodnju (41%), bankarstvo (23%) i trgovinu (21%).

Direktne strane investicije, prema preliminarnim finansijskim podacima Centralne banke, (neto finansijska pasiva) u prvih šest mjeseci 2013. iznose 247 miliona eura (484 miliona KM), što je značajno više u odnosu na isti period prethodne godine, kada su iznosila 147 miliona eura (288 miliona KM). Preliminarni podaci u okviru platnog prometa su sa procijenjenim zadržanim zaradama.

Među domaćim ekonomistmaprisutno je mišljenje daBiH privreda nema kapaciteta za velike investicije u inostranstvu. Ističu da BiH, za razliku od drugih zemalja u okruženju, nema jake domaće banke i tržišne centre preko kojih će širiti poslove i oplođavati strana ulaganja. Iznos od 36 miliona \$, koliko je BiH investirala u inostranstvo u 2012. godini, nije značajan, a pogotovo je razlika u tome da li su ta ulaganja u realnom ili finansijskom sektoru. Jer, ako su u finansijskom sektoru, to mogu biti neka manja ulaganja banaka i investicionih fondova, a u realnom osnivački kapital u formiranje firmi poput “Energoinvesta” na arapskom tržištu i “Bosnalijeka” u Rusiji.

5. PRIORITETNE AKTIVNOSTI BIH U STVARNJU POVOLJNIJEG POSLOVNOG OKRUŽENJA ZA PRIVLAČENJE SDI

Strane direktne investicije su za Bosnu i Hercegovinu, kao i za većinu zemalja u razvoju, itekako važne za ekonomski razvoj, jer potpomažu smanjenju nezaposlenosti, donose nova znanja i tehnologije, omogućavaju lakši pristup svjetskim tržištima itd. Kao osnovni razlozi za slab i nedovoljan dotok stranih direktnih investicija najčešće se navode loš imidž države, loša infrastruktura i složena struktura vlasti, veliki stepen korupcije i sl. Da bi se stimulisao veći

¹³ Izvor: Centralna banka BiH

dotok stranih direktnih investicija neophodno je stvoriti preduslove za njihov veći dotok kao i stvoriti povoljno poslovno okruženje koje će biti atraktivno za strane ulagače. Potrebno je jačati jedinstveni ekonomski proctor, održavati makroekonomsku stabilnost, ali i jačati sve ostale elemente koje od kojih zavisi povoljna investiciona klima. Da bi privukla strane investitore, država mora raditi na sljedećem:

- Raditi na smanjivanju političke nestabilnosti - politička nestabilnost je ozbiljna prepreka za veći dotok stranih direktnih investicija. Osim toga, sve češće prijetnje za narušavanje socijalnog mira usljed ubrzanja reformi, posebno privatizacije, djeluju destimulativno za strana, ali i domaća ulaganja.
- Pojednostaviti birokratski sistem u cilju ohrabrivanja razvoja preduzetništva istvaranja preduzetničkog okruženja.
- Stvoriti stimulativni poreski sistem -Visina poreskih opterećenja i dalje će predstavljati prepreku za strana ulaganja. U narednom periodu morat će doći do smanjenja javne potrošnje i smanjenja budžetskih deficita, ali i smanjenja poreza i doprinosa, u cilju stimulisanja daljnjeg rasta privatnog sektora i stranih investicija.
- Raditi na pozitivnom imidžu BiH u svijetu
- Izraditi strategiju za privlačenje stranih investicija – u kojoj bi se definisali prioritetni sektori sa najvećim konkurentskim prednostima za strana ulaganja u BiH
- Ubrzati privatizaciju
- Smanjiti cijene usluga javnih preduzeća - cijene usluga javnih preduzeća su više nego u regionu, a često i u odnosu na evropski prosjek, što također predstavlja problem za privlačenje većeg obima stranih investicija.
- Donijeti program mjera o sprečavanju sive ekonomije - u Bosni i Hercegovini su registrovani vrlo različiti oblici sive ekonomije. Procjenjuje se da sivaekonomija učestvuje oko 25% u odnosu na BDP Bosne i Hercegovine.
- Donijeti program mjera o ozbiljnom sankcionisanju korupcije-Prema istraživanju Transparency International Corruption Perception Index za 2013., Bosna i Hercegovina je po indeksu korumpiranosti registrovana na 72 mjestu od ukupno 177 država.¹⁴ Indeks percepcije korupcije ponovo pokazuje da BiH stagnira u borbi protiv korupcije, te da nikakvi ozbiljni naponi vlasti nisu učinjeni koji bi mogli uticati na percepciju korupcije.

ZAKLJUČAK

Kontinuirani proces integracije svjetske ekonomije doveo je do promjene stavova zemalja primatelja u odnosu na strana direktna ulaganja. Na takva ulaganja zemlje u razvoju više ne gledaju sa sumnjom i susprezanjem.Priliv stranih direktnih investicija, njihova dinamika i

¹⁴Transparency International Bosnia and Herzegovina, www.ti-bih.org

struktura zavisili su od toga u kojoj mjeri su zemlje Jugoistočne Evrope uspjele da sprovedu reforme orijentisane ka tržišnoj privredi, restrukturiranju i privatizaciji preduzeća, postizanju makroekonomske stabilnosti i pozitivnih stopa rasta.

Međutim, nisu sve države u tome jednako uspješne, niti su efektistраних директних инвестиција u svim zemljama jednaki. Uspješnost odabrane strategije za privlačenje investicija prije svega zavisi od stepena ukupnog društvenog i ekonomskog razvoja zemlje, potrebna je sposobnost vlade i domaćih firmi da optimalno iskoristepogodnosti koje strana direktna ulaganja nude.

BiH nije uspjela u prethodnom periodu privući kvalitetne proizvodne investicije koje su temelj dugoročne perspektive ekonomskog i društvenog razvoja. Takođe, regionalnu distribucija SDI u BiH nije adekvatna, što stvara veću izloženost zemlje negativnim konjunkturnim kretanjima na pojedinačnim tržištima. Zato se u budućem periodu moraju podsticati faktori prednosti za privlačenje stranih direktnih investicija kao što su: makroekonomska stabilnost, funkcionisanje tržišta, poslovne barijere na loklanom nivou, funkcionisanje pravnog sistema i institucija i dr.

Da bi privukla strane investitore, država Bosna i Hercegovina mora raditi napojednostavljenju birokratskog sistema, odnosno skraćivanju vremena potrebnog za registraciju firmi, zatim donijeti program o sprječavanju sive ekonomije, prilagoditi legislativu strandardima EU i na kraju, donijeti program o ozbiljnom sankcionisanju korupcije na svim nivoima vlasti.

LITERATURA

1. “World Investment Report 2013”, UNCTAD
2. The fDI Report 2013 “Global greenfield investment trends”, fDi Intelligence, Financial Times
3. “Inostrani kapital kao faktor razvoja zemalja u tranziciji”, Zbornik radova, Univerzitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet, 2009.
4. “Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticaja”- Serija članaka u nastajanju, Vlatka Bilas, Sanja Franc, Ekonomski fakultet Zagreb, 2006.
5. “Uticaj FDI-a na gospodarski rast europskih tranzicijskih zemalja”- Serija članaka u nastajanju, Željko Bogdan, Ekonomski fakultet Zagreb, 2009.
6. EKONOMIKA-Međunarodni časopis za ekonomsku teoriju i praksu i društvena pitanja, broj 2, Društvo ekonomista Niš, 2010.
7. “Međunarodno poslovno finansiranje”, Predrag Jovanović Gavrilović, Ekonomski fakultet Beograd, 2006.
8. Ekonomski pogledi-časopis za pitanja ekonomske teorije i prakse, br.2/12, Naučno istraživački centar Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Prištini sa privremenim sjedištem u Kosovskoj Mitrovici, 2012.

9. Zbornik radova “EDASOL 2011-Razvoj zemalja regiona Zapadnog Balkana i uticaj stranih investicija u procesu pridruživanja Evropskoj uniji”, Panevropski univerzitet APEIRON Banja Luka, 2011.
10. “Uticaj stranih direktnih investicija na privredni rast-iskustva zemalja Evropske unije”, Kovačević R., Centar za naučno-istraživački rad Privredne komre Srbije, 2004.
11. “Grinfild strane direktne investicije u Srbiji”, Boris Begović, Boško Mijatović, Marko Paunović, Danica Popović, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2008.

Internet izvori

- www.cbbih.ba
- www.fipa.gov.ba
- www.makroekonmija.org
- www.doingbusiness.org
- www.unctad.org
- www.ti-bih.org